

FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK.

XXXIV. KÖTET.

1906. NOVEMBER.

9. FÜZET.

Reguly Antal urali térképe.

Irta Pápay József.

(Ide tartozik a XIV. tábla.)

A Magyar Földrajzi Társaság kegyeletes dolgot művelt, hogy Reguly térképét kiadta. Méltóképpen adózott ezzel a nagy utazó emlékének, és ezt a ma már ritkaság számba menő művet is megmentette az esetleges elpusztulástól.

Az „Észak Körösi Csomája“ fáradságos utazásából 1846-ban érkezett vissza Szanktpeterburgba. Urali és volgai útjából gazdag anyagot hozott. A rengeteg néprajzi és nyelvészeti följegyzés között sok volt az Ural vidékére vonatkozó földrajzi anyag is. Reguly volt az első, aki az Ural vidékét s magát a hegységet pontosan átkutatta és ott a helyszínén az egyes folyók rendszeréről, a hegyláncok irányáról, fölvételeket is készített. Nem csoda, ha azok az értesítések, amelyeket időközben az orosz fővárosba küldött, a legnagyobb mértékben fölkelte az érdeklődést e vidékek iránt. Az orosz geográfiai társaság már szervezi azt a tudományos expedíciót, amelynek főadata leendő az Ural-hegységnek és főfolyóinak pontos fölvétele. Amidőn Reguly megérkezik Peterburgba, mi sem természetesebb, hogy hozzá fordulnak tanácsért. Amikor pedig megismerik azt a gazdag földrajzi anyagot, amelyet magával hozott, nem hagyják nyugton, amíg ezt az anyagot föl nem dolgozza. Az orosz geográfiai társaság Köppen és Struve útján egyenesen fölkererte őt erre a munkára.

Reguly eleget tett kívánságuknak, annál is inkább, mert belátta, hogy később nyelvészeti tanulmányai alig nyújtanának neki időt és módot ennek a tárgynak a feldolgozására. Hazautazását e miatt elhalasztja, azonnal hozzáfog geográfiai anyagának rendezéséhez és összeállításához. A munka, amelyre vállalkozott, egy térkép megszerkesztésében és a hozzávaló magyarázat megírásában állott. Ezt a térképet, minthogy a lerajzolendő földterület 12 szélességi fokot (58--70) foglalt magában és egészségi állapota is naponként csak kevés munkálkodást engedett neki, csak 1847. januárius végén fejezhette be. A magyarázatot is megadta hozzá, Köppenhez írott levelében, amely orosz fordításban a földrajzi társaság „Zapiski“ c.

folyóiratában jelent meg. A térkép pontos címe a következő: „Ethnographisch-geographische Karte des nördlichen Uralgebietes, entworfen auf einer Reise in den Jahren 1844 und 1845 von *Anton Reguly*. St.-Petersburg 1846.“ Ez a térkép 16 nagy negyedrést oldalon az északi szélesség 58—70. s a keleti hosszúság 72—89. fokai közt elterülő vidék (7000 □ geográfiai mérföldnyi terület) részletes leírását adja.¹⁾ Ma már nagyon ritka. Hazánkban csak két példány van belőle, mindkettő az Akadémia könyvtárában.

Reguly térképe méltó föltűnést keltett az orosz fővárosban, a „St.-Petersburger Zeitung“ nagy dicsérettel szól róla és nyíltan hirdeti, hogy „azok előtt, akik az Ural-vidék térképein létezett, de most már betöltött fehér foltot ismerik, nem lehet többé kétséges, hogy Reguly ezzel a térképével és a hozzáadott magyarázatokkal Oroszország ethnográfiájában és geográfiájában egy terjedelmes *terra incognita* fölfedezője lett.“²⁾

Az orosz tudósok, akik ez időben adtak ki térképeket az Uralról, Reguly eredményeit mindnyájan fölhasználták. Ez a térkép volt a kalauza, mint már említém, annak a nagy urali expedíciónak, amelyet az orosz földrajzi társaság Hofmann ezredes vezetése alatt indított ki 1847., 1848. és 1850-ben az Ural-hegység tudományos kikutatására.

Ehben az expedícióban Hofmannon kívül részt vett még Strashevszky őrnagy is, aki már 1834. és 1835-ben Bogoszlovszkból az északi szélesség 64. fokáig eredményes kutatásokat végzett. A földrajzi társaság kinevezte még az expedícióhoz Kovalszkit csillagászszá, a természetrajzi vizsgálatokat pedig Branthra bízta, aki már előzőleg Middendorff expedíciójában is részt vett. Az egész expedíció a két topográfussal (Jurjev és Bragin) és a hat szolgálval együtt, akik nagyobb részben bányászok voltak, összesen 14 emberből állott s három éven keresztül kutatta az Ural-hegységnek geológiai és geográfiai viszonyait.

Amidőn az expedíció munkálatainak eredményeképpen megjelent az Ural-hegységnek most már matematikai pontossággal fölvetett térképe az első kötet kíséretében, amely Kovalszki munkája

¹⁾ Ezt az óriási területet másfél év alatt a hosszúsága szerint két, a szélessége szerint pedig hat különböző irányban járta be. Utazásának a naplói nyomán készült részletes leírását megtalálják az érdeklődők „Reguly Antal emlékezete“ c. munkámban, amely a Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadásában jelent meg Budapesten 1905-ben.

²⁾ St.-Petersburger Zeitung 1847. Nr. 20.

volt,¹⁾ nagy sérelem érte Regulyt, mert ebben Kovalszki, jöllehet Kayserling és Krusenstern érdemeit az Ural kikutatásában röviden megemlíti, nem szól egy szót sem Reguly térképéről. Mondanom sem kell, hogy ez a mulasztás rendkívül bántotta Regulyt, megbotránkozásának kifejezést is ad Kunik peterburgi akadémiához írott levelében (Ennek a fogalmazványa a M. Tud. Akadémia kéziratárában van). Ebben a többek közt ezt írja: „Most, amikor a társaság már meggyőződhetett róla, hogy az én munkám egyfelől lelkiismeretességgel van kiadva, másfelől pedig ugyancsak ez a térkép a társaság expedíciójának tájékozódást és a szóban forgó vidékek könnyebb áttekintésére némi segítséget nyújtott, alkalomhoz illő volna a mulasztást helyrehozni. Remélem, hogy Hofmann ugyanezt a térképet, abban az alakjában, amelyben az az expedíciónak át lett adva, nem fogja megemlítés nélkül hagyni.“

Hofmann ezt a mulasztást, mint később látni fogjuk, illő módon helyre is hozta. De mielőtt ez megtörtént volna, Reguly, jöllehet ez időtájt is folyton betegeskedett, kötelességének tartotta, hogy térképéről a Magyar Tudományos Akadémiát tájékoztassa. Még nem jelent meg az urali expedíció munkálatainak a második kötete, amidőn Reguly 1856. június 2.-án a történettudományi osztály ülésén a térképet bemutatta és annak készítés-módját előadta. Még ugyanazon hónap 30.-án folytatta ezt az előadását, ekkor Reden báró szívésségéből kezében volt az urali expedíció térképe is, megtehetette az egybevetéseket. Ez a két előadás még máig is kiadatlan, kéziratban meggleltem a M. Tud. Akadémia könyvtárában (a Magy. Nyelvt. ívrét 4. sz. jelzésű 5. kötetben). Kezdetben az volt a szándékom, hogy a térkép magyarázatául ezt a két előadást adom ki, de később mégis jobbnak láttam ezek helyett a Köppenhez írott levelet közölni, minthogy abban az Ural vidékéről sokkal teljesebb leírást nyújt. Ezek az előadásai különben is oly annyira tele vannak javításokkal és pótlásokkal, hogy azokat pontosan kiadni majdnem lehetetlen.

De mégsem hagyom megemlítés nélkül azokat a passzusokat, amelyek térképének keletkezéséről tájékoztatnak bennünket. „Ez a munka — így kezdi előadását — kis részletekben mindig meglevő

¹⁾ Der Nördliche Ural und das Küstengebirge Pai-Choi, untersucht und beschrieben von einer in den Jahren 1847, 1848 und 1850 durch die kais.-russische geographische Gesellschaft ausgerüsteten Expedition. Bd. I. Geographische Ortsbestimmungen und magnetische Beobachtungen, angestellt von M. *Kovalski*. St.-Petersburg. 1883.